

Magdalena Pomykańska

Uniwersytet Jagielloński

Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej

Obiekty potencjalnej konwersji funkcji przemysłowej w turystyczną – przykład Elektrociepłowni Bytom Szombierki

Wstęp

Budzenie się nowej świadomości turystycznej opartej na chęci poznania, doświadczenia, poszukiwania własnej tożsamości – czego wyrazem jest odejście od biernego wypoczynku tzw. „3xS” (*sun, see, sand*) do turystyki „3xE” (*entertainment, excitement, education*) – znajduje odbicie w nowych tendencjach konsumpcji turystyki, czego przykładem jest turystyka dziedzictwa przemysłowego (Śliż 2006). Turystyka przemysłowa jest w Polsce zjawiskiem stosunkowo nowym i nie zaistniała jeszcze w powszechnej świadomości konsumentów usług turystycznych. Propagowanie i upowszechnianie produktów dziedzictwa przemysłowego znajduje odzwierciedlenie nie tylko w inicjatywach podejmowanych przez uprawnione podmioty, ale także bardzo często przez osoby prywatne – prawdziwych entuzjastów dziedzictwa i kultury regionu, który zamieszkują. Tereny, obiekty i urządzenia przemysłowe stają się przedmiotem ambitnych planów rewitalizacji i ponownego zagospodarowania dla potrzeb nie tylko turystów, ale także mieszkańców regionu (*Turystyka w obiektach...* 2004).

Koronnym przykładem wielkiego potencjału takich przemian jest Górny Śląsk, którego krótka charakterystyka sprowadza się do obszaru o zdegradowanym środowisku przyrodniczym, o wielkiej ilości terenów i zakładów przemysłowych, będących niegdyś wizytówką regionu, stanowiącą o jego sile i znaczeniu, a dziś jedynie o degradacji i upadku. Turystyka dziedzictwa przemysłowego staje się w tym konkretnym przypadku alternatywą dla niewykorzystanych, często zdewastowanych i zapomnianych obiektów i terenów przemysłowych, będących białą plamą na mapie Śląska, jest sposobem na wypełnienie pustki poprodukcyjnej, szansą społeczno-ekonomiczną regionu. Województwo śląskie jest największym skupiskiem zabytkowych obiektów przemysłowych w Polsce. Ich unikatowość i autentyczność oddaje charakter i specyfikę Śląska, stanowiąc jednocześnie bogactwo kulturowe regionu. Inicjatywy i działania podejmowane na rzecz propagowania turystyki przemysłowej i wykorzystania śląskiego potencjału, są czynnikiem identyfikującym i integrującym region, aktywizującym jego tradycje i zwyczaje, budzącym jednocześnie nową świadomość społeczną.

Wyrazem konkretnego działania w ramach wykreowania produktu turystyki przemysłowej na Śląsku jest uruchomienie 19 października 2006 r. Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego, którego lista składa się w chwili obecnej z 29 pozycji. Liczba ta nie wyczerpuje oczywiście wszystkich potencjalnych obiektów, których specyfika pozwala na zaadaptowanie ich do nowej, turystyczno-kulturowej funkcji.

Jednym z potencjalnych obiektów konwersji funkcji przemysłowej w turystyczną jest Elektrociepłownia Bytom Szombierki, której dotychczasowy, właściwy profil działalności jako dostawcy ciepła, powoli dobiega końca. Tym samym rodzi się pytanie, jak w optymalny sposób wykorzystać potencjał funkcjonującej jeszcze elektrociepłowni i zapewnić poprzemysłową przyszłość obiektu.

Działalność przemysłowa elektrociepłowni – rys historyczny

Bytom, znany jako miasto kopalń węgla kamiennego i hut, posiada również dwie elektrownie, obecnie elektrociepłownie, usytuowane w dzielnicach Miechowie i Szombierki. Zakłady te stanowią obecnie Zespół Elektrociepłowni Bytom S.A. (Nowak 2006).

Elektrownia Szombierki jest jednym z najstarszych zakładów przemysłowych Bytomia. Usytuowana jest w południowo-zachodniej części miasta, w dzielnicy Szombierki i obejmuje obszar około 17 ha. Zespół budynków zaprojektowany został przez braci Zillmanów z podberlińskiego Charlottenburga, tworząc jedno z najwybitniejszych dzieł architektury przemysłowej na Górnym Śląsku. Pierwotnie w miejscu elektrowni miała powstać fabryka prochu, ostatecznie jednak – na skutek klęski Niemiec w I wojnie światowej – wzniesione już masywne konstrukcje przeprojektowano na potrzeby elektrowni.

Swoją działalność elektrownia rozpoczęła 29 listopada 1920 r., kiedy nastąpił pierwszy próbny rozruch podstawowych urządzeń. Pracę rozpoczęły wówczas cztery kotły i turbozespół o mocy 12,8 MW. Szombierki były wtedy własnością niemieckiej spółki Schaffgotsch Bergwerksgesellschaft GmbH, należącej do rodziny Schaffgotschów. Kapitał, którym rozporządzał hrabia Hans Ulryk Schaffgotsch wniosła w posagu jego żona Joanna, córka jednego z największych na Górnym Śląsku XIX-wiecznych przemysłowców Karola Goduli, z której osobą wiąże się romantyczna legenda. Śląski przedsiębiorca nieposiadający własnych dzieci, uczynił swoją spadkobierczynią sześciolletnią córkę jednej ze swych służących – Joannę Gryzik, zwaną później „śląskim kopciuszkiem”. Po śmierci Goduli jego majątek oszacowano na 2 miliony talarów. Składał się on z 40 kopalń węgla kamiennego, 19 kopalń galmanu, 2 hut cynku i wielu majątków ziemskich. Gdy Joanna miała 16 lat król pruski Fryderyk Wilhelm IV Hohenzollern nadał jej szlachectwo zmieniając nazwisko z Gryzik na von Schomberg-Godula i nadał herb. W tym samym roku Joanna została żoną hrabiego Schaffgotscha, co dało początek spółce Grafflich Schaffgotsche Werke (Roman 2006). Jej własnością była wtedy m.in. kopalnia Bobrek, jedna z największych w Europie kopalń węgla kamiennego. To właśnie zamiar pełnego wykorzystania węgla odpadowego z tej kopalni wpłynął na podjęcie decyzji o budowie Elektrowni Szombierki.

W następnych latach uruchomiono ogółem 19 kotłów oraz 4 turbozespoły. Elektrownia stała się ważnym obiektem dla Bytomia oraz istniejących już kopalń węgla kamiennego: Bobrek, Szombierki, Centrum, Rozbark, Powstańców Śląskich, Karol w Orzegowie i Paweł w Chebziu oraz hut Bobrek i Huty Pokój w Nowym Bytomiu.

Charakterystyczną sylwetką elektrowni Szombierki są trzy murowane kominy o wysokości około 120 m i średnicach zewnętrznych 10,6 m u podstawy i 6,6 m u wylotu. W 1925 r. na wieży elektrowni zamontowano zegar marki Siemens & Halske, posiadający podświetlane czterostronne tarcze o średnicy około 5 m, sprzężony z 54 innymi zegarami na terenie zakładu. W tym czasie oddano do użytku wiele urządzeń i instalacji niezbędnych do pracy elektrowni, m.in.: stację pomp, zbiorniki wody, chłodnie kominowe, zaplecze warsztatowe, stolarnię, kuźnię, pomieszczenia socjalne.

W 1937 r. postawiono najwyższy z kominów elektrowni o wysokości 120 m i wybudowano ciąg transporterów taśmowych, które były podstawową drogą dostarczania węgla do elektrowni, bezpośrednio z sortowni kopalni Bobrek. W okresie wojny praca elektrowni trwała nieprzerwanie, a pracownicy wraz z rodzinami zakwaterowani byli w schronach na terenie zakładu. Nastąpił wówczas rozwój sieci elektroenergetycznych o napięciu 110 kV, dlatego przy elektrowni wybudowano napowietrzną rozdzielnię 110 kV i połączono ją liniami przesyłowymi z Elektrownią Zabrze, a tym samym z tzw. Górnośląską Szyną Zbiorczą. Wytwarzaną w Szombierkach energię elektryczną przysyłało także do huty Bobrek, kopalni Bobrek oraz karbidowni Bobrek kablami, które biegły podziemnym tunelem bezpośrednio z elektrowni. Wtedy też elektrownia osiągnęła maksymalną moc 100 MW.

W 1945 r. po wkroczeniu Armii Czerwonej, Szombierki były jednym z pierwszych zakładów, który rozpoczął normalną działalność produkcyjną. Było to możliwe dzięki ofiarności pracowników, którzy pomimo ewakuowania się większości kierownictwa, samodzielnie doprowadzili do rozruchu elektrowni. Nie uchroniło to zakładu przed dewastacją, która była wynikiem wywiezienia do ZSRR niektórych urządzeń w ramach repatriacji wojennych. Ostatecznie Szombierki zostały przekazane władzom polskim 15 maja 1945 r. i wtedy też rozpoczęła się odbudowa potencjału przemysłowego elektrowni (Bonk, Nowak, Racki, Roman 2003).

W latach 60. XX w. sprzyjająca koniunktura i zwiększone zapotrzebowanie na ciepło ze strony zakładów przemysłowych oraz nowopowstających osiedli mieszkaniowych spowodowało stopniowe przekształcenie elektrowni w elektrociepłownię (Nadolski 2006).

Energię elektryczną i ciepłą Szombierki produkowały do połowy lat 90. ubiegłego stulecia. W 1993 r. ukończono budowę „Magistrali Spinającej” Elektrociepłownię Miechowice i Elektrociepłownię Szombierki. Fakt ten umożliwił likwidację w latach 1995-1998 w Elektrociepłowni Szombierki produkcji energii elektrycznej w kondensacji, a także nieekonomicznych, zbędnych urządzeń oraz dostosowanie elektrociepłowni do nowego układu pracy.

Obecnie Elektrociepłownia Szombierki dysponuje dwoma kotłami – wodnym i parowym, które pozwalają na dostarczanie odbiorcom ciepła wyłącznie w okresach letnich remontów Elektrociepłowni Miechowice.

Możliwości adaptacji elektrociepłowni na cele nieprzemysłowe

Elektrociepłownia Szombierki położona jest w południowo-zachodniej części Bytomia, w dzielnicy Szombierki. Zakład umiejscowiony jest na rozwidleniu głównych trakcji kolei normalnotorowych, w bezpośrednim sąsiedztwie centrum Bytomia. W odległości około 100 m od strony zachodniej granicy elektrociepłowni zlokalizowana jest stacja kolejowa Bytom-Bobrek. Szombierki posiadają także własną normalnotorową bocznice kolejową.

Korzystne jest również położenie Elektrociepłowni względem sieci drogowej – w odległości 3 km przebiega droga krajowa nr 4 (kierunek Wrocław – Opole – Kraków) oraz droga nr 11 (kierunek Poznań). Istnieją także dogodne połączenia z innymi dużymi miastami aglomeracji śląskiej, tj. Katowicami, Gliwicami, Chorzowem, Zabrzem.

Elektrociepłownia Szombierki obejmuje działkę o powierzchni 17 ha w całości ogrodzoną. Drogi i place na terenie zakładu posiadają powierzchnię 4103 m², są utwardzone, wykonane z kostki brukowej i trylinki, a parking samochodowy posiada nawierzchnię asfaltową.

Na terenie elektrociepłowni znajduje się 26 budynków i 28 budowli, których łączna powierzchnia zabudowy wynosi 15771,66 m², powierzchnia użytkowa 36870,38

m², a kubatura 322950,60 m³. Teren zakładu uzbrojony jest w sieci: wodociągową, kanalizacyjną, elektryczną, ciepłowniczą i telekomunikacyjną. Ze względu na swój charakter budynki na terenie Elektrociepłowni można podzielić na kompleks budynków głównych i obiekty pomocnicze.

Do kompleksu budynków głównych należą obiekty zabudowy zwartej, w skład których wchodzi:

- budynek kotłowni,
- budynek maszynowni,
- budynek pompowni,
- budynek stacji ciepłowniczej,
- budynek administracji,
- budynek rozdzielni głównej 6 kV,
- budynek warsztatów z łaźnią.

Ponadto kompleks Elektrociepłowni Szombierki uzupełniają (Nowak-Kogut 2005):

- wieża zegarowa,
- wieża węglowa,
- trzy kominy przemysłowe.

Zgodnie z planami rozwojowymi Zespół Elektrociepłowni Bytom S.A. Elektrociepłownia Szombierki w niedługim czasie ulegnie likwidacji. Eliminacja urządzeń wytwórczych pozwoli na wykorzystanie majątku Spółki w sposób odbiegający od dotychczas pełnionych funkcji.

Rozważa się zagospodarowanie majątku przez:

- zbycie,
- oddanie w odpłatne użytkowanie,
- zmianę przeznaczenia obiektów czy sposobu gospodarowania majątkiem produkcyjnym w Elektrociepłowni Szombierki.

W założeniach przewidywane są trzy możliwości zmiany zagospodarowania majątku Elektrociepłowni Szombierki:

1. Zagospodarowanie z wykorzystaniem przez inwestora istniejącej, bogatej infrastruktury do projektów o charakterze użytkowym z wykorzystaniem istniejących powierzchni hal na magazyny lub uruchomienie produkcji.
2. Zagospodarowanie istniejącego zespołu obiektów i terenu EC Szombierki w celu utworzenia centrum kongresowego lub kultury i rekreacji.
3. Zbycie lub wydzierżawienie wydzielonych działek pod działalność handlową, usługową lub produkcyjną.

W ramach prowadzonych w Spółce działań w okresie poprzedzającym realizację Programu Redukcji Kosztów, zostało opracowane Studium możliwości zagospodarowania obiektów oraz terenów zlokalizowanych w Elektrociepłowni Szombierki, które następnie zostało przedstawione lokalnym władzom i potencjalnym inwestorom (www.zecbytom.com.pl 09/2006).

Jeden z opracowanych wariantów zakłada adaptację obszaru Elektrociepłowni Szombierki na Centrum Kultury i Rekreacji, którego dopełnieniem będzie zespół hotelowy, handlowo-usługowy i zespoły gastronomiczne. Założono, że Centrum

może stanowić samodzielnie funkcjonującą jednostkę zapewniającą optymalne warunki życia i obsługi jej użytkowników, wyposażoną w niezbędny zestaw placówek i urządzeń usługowych o układzie zwartym oraz wykształconymi terenami rekreacyjnymi na obszarze 17 ha (załącznik 2).

Istniejące obiekty maszynowni, nastawni, pompowni czy budynku administracyjnego mają charakter szczególny, jako części składowe jednego z najstarszych i najpiękniejszych obiektów przemysłowych Górnego Śląska, dlatego też muszą być przedmiotem szczególnej uwagi i troski w procesie ich rewitalizacji i adaptacji do pełnienia nowych funkcji.

Niezwykle atrakcyjnym obiektem EC Szombierki jest 5-kondygnacyjny budynek administracyjny z 1919 r. będący wspaniałym przykładem architektury przemysłowej. Budynek wykonany jest z cegły pełnej, natomiast elewację zewnętrzną stanowi okładzina klinkierowa.

Pomieszczenia budynku są jasne i przestronne. Wewnątrz zachwyca przepiękny, wyłożony marmurem hol, schody wraz z masywnymi, również marmurowymi poręczami i witrażowe okna, które są świadectwem dawnej świetności obiektu. Budynek ten mógłby w przyszłości spełniać funkcję zarówno nowoczesnego biurowca, jak i obiektu o charakterze szkoleniowym, hotelowym czy muzealnym. Stylowe i przestronne wnętrza znajdującej się tu sali konferencyjnej tworzą klimat zapewniający niepowtarzalną atmosferę spotkań i pracy; umożliwiają organizację przedsięwzięć o charakterze edukacyjnym, naukowym, wystawienniczym.

Hala maszynowni to obiekt dający ogromne możliwości zagospodarowania głównie ze względu na parametry użytkowe, ale też walory architektoniczne wnętrza. Przypisanie obiektowi nowych funkcji z pewnością może przynieść zaskakujące i ciekawe zmiany w pejzażu poprzemysłowej przestrzeni. Budynek maszynowni to 3-kondygnacyjny obiekt, z którego do wykorzystania przeznaczona jest część hali o powierzchni około 1400 m² na poziomie +8,00 m, oraz o powierzchni około 700 m² na poziomie 0 m. Dzięki możliwościom przestrzennym maszynownia może pełnić rolę centralnego punktu aktywizacji życia publicznego poprzez organizację imprez sportowych, ekspozycji, przedstawień, koncertów i widowisk kulturalnych. Również ze względu na walory przestrzenne można tu ulokować *fitnessclub*, siłownię, kręgielnię, sale bilardowe i pomieszczenia klubowe, a nawet gabinety odnowy biologicznej czy gabinety lekarskie.

Podobną funkcję może pełnić kolejny 5-kondygnacyjny budynek halowy o zwartej zabudowie i murowanej konstrukcji, jakim jest kotłownia. Dodatkowo we wschodnim skrzydle obiektu znajdują się pomieszczenia biurowe oraz pomieszczenia warsztatowe, a w części południowo-wschodniej, na poziomie terenu, znajdują się pomieszczenia magazynu głównego. Powierzchnia jaką można tu potencjalnie zagospodarować to około 2300 m² na poziomie +4,8 m, około 350 m² na poziomie 0 m, około 300 m² na poziomie -1,00 m, oraz 145 m² powierzchni biurowych wschodniego skrzydła budynku – w sumie około 3095 m². Specyfika charakteru wnętrza pozwala na wiele możliwości zagospodarowania obiektu w sposób odmienny niż dotychczas przypisany, przykładowo jako przestrzeń ekspozycyjną, przestrzeń handlową, cen-

trum biznesu, park technologiczny czy przestrzeń boksów pod wynajem. Możliwe jest także powstanie pasażu handlowego, sali koncertowej, jak również ulokowanie tu zespołów gastronomicznych lub podziemnego parkingu. Dodatkowym atrybutem kotłowni jest istniejąca bocznicą kolejowa, która umożliwia wjazd do budynku transportem kolejowym niezależnie od transportu samochodowego.

Kolejnym obiektem możliwym do adaptacji dla pełnienia nowych funkcji jest halowy budynek pompowni, którego dodatkowe wyposażenie stanowi suwnica o udźwigu 12 t i rozpiętości 11 m. W obiekcie przewiduje się możliwość zagospodarowania około 500 m² na poziomie parteru na aranżację głównego pasażu usługowo-handlowego, głównych węzłów komunikacji pionowej, zespołów sanitariatów publicznych i innych usług towarzyszących.

Charakterystyczną bryłą dla całego zespołu obiektów EC Szombierki jest imponująca wieża zegarowa, która jako budynek o wspaniałych walorach architektonicznych i widokowych doskonale nadaje się pod organizację centrum kulturalnego. Powierzchnię obiektu z powodzeniem można wykorzystać na potrzeby galerii artystycznej, biblioteki, mediateki, centrum informacji miejskiej, zespołu gastronomicznego, a przede wszystkim tarasu widokowego (Maryńczuk, Radwański, Garczarczyk 2006).

Możliwości wykorzystania powierzchni obiektów głównych EC Szombierki, uzupełniają zabudowania pomocnicze wśród których wymienić należy (Nowak-Kogut 2005):

- budynek stacji demineralizacji wody,
- budynek magazynowy,
- wiatę magazynową,
- budynek magazynowy przy podstacji 110kV,
- budynek lokomotywni,
- bocznicę kolejową normalnotorową.

Są to obiekty o młodszym rodowodzie, gdyż większość z nich powstała w latach 50. i 70. ubiegłego wieku, nie stanowią więc wielkiej wartości zabytkowej, ale równocześnie są niezbędnym dopełnieniem budynków głównych Elektrociepłowni Szombierki, tworząc wraz z nimi kompleksową całość.

Funkcja kulturalna obiektu

Zespół zabudowań Elektrociepłowni Szombierki, z racji swego kształtu architektonicznego, ciekawych, niepowtarzalnych wnętrz jest przedmiotem zainteresowania organizatorów różnych imprez i przedsięwzięć kulturalnych. Od kilku lat przy czynnym wsparciu zarówno ze strony Zarządu Elektrociepłowni, jak również zaangażowaniu ludzi – pasjonatów, którym nie jest obojętny dalszy los zakładu – podejmuje się inicjatywy o różnorodnym zakresie i charakterze, dedykowane zarówno szerokiej grupie odbiorców, jak i określonej wąskiej grupie.

„Magiczny klimat” budynków i wnętrz sprawił, że w historii EC Szombierki pojawiły się m.in. epizody filmowe. W 2002 r. zakład był tłem dla akcji rozgrywającego się tutaj polsko-niemieckiego filmu „17 czerwca”, a piękne, stylowe krzesła z dawnego gabinetu dyrektora „zagrały” w jednym z odcinków „Sensacji XX wieku” Bogusława Wołoszańskiego, jako część scenografii gabinetu Adolfa Eichmanna. Przyciągnięcie filmowców to tylko ułamek działań, podejmowanych przez właścicieli obiektu, by wzbudzić zainteresowanie i zachęcić potencjalnych inwestorów. Z myślą o przyszłości Szombierek próbuje się ożywić obiekt poprzez różne działania artystyczne, co biorąc pod uwagę specyficzne, niepowtarzalne, przemysłowe wnętrza, nadaje tym wydarzeniom szczególny charakter (Hałgas 2006).

W kalendarium wydarzeń organizowanych w EC Szombierki znalazły się:

- Biesiady Energetyczne – cykliczne imprezy plenerowe organizowane we wrześniu dla pracowników i ich rodzin,
- Warsztaty Teatralne – spektakle otwarte dla publiczności w ramach międzynarodowej konferencji Tańca Współczesnego,
- Bal charytatywny na rzecz Bytomskiego Stowarzyszenia Pomocy Dzieciom i Młodzieży Niepełnosprawnej w Bytomiu,
- Bytomska Giełda Pracy,
- Bytomski Plener Artystyczny- zorganizowany dla grupy 30 artystów wspólnie z Galerią Stalowe Anioły z Bytomia,
- Wystawa Prac Poplenerowych – impreza otwarta dla szerokiej publiczności,
- VII Festiwal Teatralny Teatromania 2005 – inicjatywa we współpracy z Bytomskim Centrum Kultury,
- Impreza z okazji Dnia Dziecka,
- Drużynowe Mistrzostwa Polski Łuczników (II runda I ligi kobiet i mężczyzn) 2006 (Rejestrator 08/2006).

ZEC Bytom S.A. aktywnie uczestniczy również w działaniach promujących miasto, organizowanych przez Urząd Miejski w Bytomiu (Bonk, Nowak, Racki, Roman 2003).

Podsumowanie

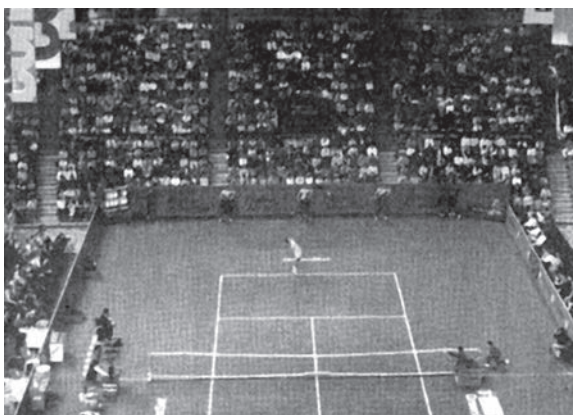
Funkcjonowanie Elektrociepłowni Bytom Szombierki, będącej częścią Zespołu Elektrociepłowni Bytom S.A. – w dotychczasowym profilu działalności – powoli dobiega końca. Świadectwem dawnej świetności i historii zakładu stanie się kompleks niezwykle pięknych, monumentalnych zabudowań, doskonale wpisujących się w mapę zabytków przemysłowych Górnego Śląska. Od kilku lat przy współpracy Zarządu Elektrociepłowni i grona ludzi, którym los zabytkowych obiektów nie jest obojętny, trwa walka o pozyskanie inwestora dla Szombierek. Między innymi dlatego właśnie na terenie Elektrociepłowni organizuje się różnego rodzaju spotkania, wydarzenia artystyczno-kulturalne i sportowe. Różnorodność tych im-

prez pokazuje i równocześnie potwierdza ogromny potencjał możliwości wykorzystania obiektu.

Paradoksalnie, rozmiary zabudowań Elektrociepłowni i terenu wokół, będące z jednej strony niewątpliwym atutem Szombierek – z drugiej stają się przekleństwem, głównie ze względu na wymiar finansowy potencjalnej inwestycji. Jedną z możliwych wersji zagospodarowania obiektu jest jego częściowe zbywanie na rzecz różnych podmiotów. Rodzi to jednak niebezpieczeństwo, że bogactwo kulturowe obiektu nie zostanie zachowane i wyekspozowane w możliwie najlepszy sposób. Dlatego w dalszym ciągu nie ustają starania na rzecz pozyskania inwestora, który obejmie zespół zabudowań elektrowni wraz z terenem wokół kompleksowym projektem i jego realizacją. W przeciwnym razie jedna z najpiękniejszych perełek architektury przemysłowej regionu może podzielić los wielu innych, zapomnianych i często tak zdewastowanych, że ich unikatowość i dziedzictwo zniknęły na zawsze.

Fot.1. Widok Elektrociepłowni Bytom-Szombierki
Źródło: Bonk J. i in. (2003).

Fot. 2. Przykład adaptacji hali maszynowni na salę sportową
Źródło: Maryńczuk P. i in. (2006).

Fot. 3. Przykład adaptacji kotłowni na salę ekspozycyjną
Źródło: Maryńczuk P. i in. (2006).

Fot. 4. Przykład adaptacji pompowni na pasaż handlowy
Źródło: Maryńczuk P. i in (2006).

Literatura

- Bonk J., Nowak E., Racki K., Roman K., 2003, *Moc energii*, PHR Alatus, Katowice.
- Hałgas J., 2006, *Elektrownia z rodowodem*, Pracodawca, 7/8.
- Maryńczuk P., Radwański D., Garczarczyk B., 2006, *Koncepcja wstępna adaptacji obszaru Elektrociepłowni Szombierki w Bytomiu na Centrum Kultury i Rekreacji*, M Projekt – Biuro Usług Projektowych.
- Nadolski P., 2006, *Bytomskie Elektrownie*, Biuro Promocji Bytomia, Bytom.
- Nowak-Kogut J., 2005, *Elektrociepłownia Szombierki. Propozycja zagospodarowania obiektu oraz terenów poprzemysłowych*, Biuro Strategii i Rozwoju ZEC Bytom S.A., Bytom.
- Nowak E., 2006, *Bytomskie Elektrownie-Elektrociepłownie*, Biuro Promocji Bytomia.
- Rejestrator. *Biuletyn Informacyjny ZEC Bytom S.A.*, 8.
- Roman K., 2006, *Magiczna elektrownia z rodowodem*, Zespół Elektrociepłowni Bytom S.A.

Turystyka w obiektach poprzemysłowych, 2004, Polska Organizacja Turystyczna.

Śliz J., 2006, *Dziedzictwo kulturowe jako atrakcyjny produkt dla turystyki miejskiej. Przykład Polski*, Materiały konferencyjne III Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej w Zabrzu, www.zecbytom.com.pl.